

HUDUDIY TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY AHAMIYATI

Burxonov Nuriddin Isomiddin og'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti assistenti

Annotatsiya: Mazkur tezisda hududiy turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish va kengaytirishning mintaqaviy iqtisodiyotni yuksaltirishdagi o'rni hamda multiplikativ samarasi Jizzax viloyati misolida tadqiq etilgan. Ishda viloyatning Zomin, Baxmal tumanlari va Aydar-Arnasoy ko'llar tizimining rekreatsion salohiyati tahlil qilinib, mavjud yo'l-transport, raqamli aloqa va servis infratuzilmasidagi muammolar hamda ularning iqtisodiy rentabellikka ta'siri ochib berilgan. Infratuzilma loyihalarining aholi bandligini ta'minlash, investitsion muhitni yaxshilash va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini joriy etishdagi iqtisodiy ahamiyati asoslangan.

Kalit so'zlar: turizm, infratuzilma, iqtisodiyot, bandlik, investitsiya, sheriklik, texnologiya, servis.

Bugungi kunda turizm sohasi jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan va yuqori daromad keltiruvchi tarmoqlaridan biri sifatida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Turizm nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlash, balki yangi ish o'rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish va hududlarning investitsion jozibadorligini kuchaytirishda ham muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, hududlarda turizm salohiyatidan samarali foydalanish bevosita turizm infratuzilmasining rivojlanganlik darajasiga bog'liqdir. Zamonaviy yo'l-transport tizimi, mehmonxona xizmatlari, logistika, raqamli aloqa va servis infratuzilmasining yetarli darajada shakllanishi hududning turistik jozibadorligini oshiradi hamda turistlar oqimini ko'paytirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston hududlari orasida Jizzax viloyati o'zining qulay geografik joylashuvi, boy tabiiy resurslari va rekreatsion imkoniyatlari bilan turizmni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega. Xususan, Zomin va Baxmal tumanlarining tog'li hududlari hamda Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi ekoturizm, dam olish va sog'lomlashtirish turizmini rivojlantirish uchun muhim hududlar hisoblanadi. Biroq ayrim infratuzilmaviy muammolar, transport va servis xizmatlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda.

Hududiy turizm infratuzilmasining konseptual-iqtisodiy asoslari va multiplikativ tabiati. Mintaqaviy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida hududiy turizm infratuzilmasi deganda faqatgina sayyohlarni qabul qilish va ularga xizmat ko'rsatish ob'ektlari yig'indisi emas, balki hududiy iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi, xizmatlar sohasining ishlab chiqarish va ijtimoiy elementlarini birlashtiruvchi murakkab tizim tushuniladi. Iqtisodiy nazariya nuqtayi nazaridan, turizm infratuzilmasining shakllanishi va kengayishi mintaqa xo'jaligida kuchli multiplikativ samara beradi. Bu jarayon turizm sektoriga yo'naltirilgan dastlabki investitsiya oqimlarining yo'ldosh va turizmga yondosh bo'lgan boshqa tarmoqlar daromadlarini kaskadli tarzda oshirishida namoyon bo'ladi. Masalan, yangi mehmonxona yoki dam olish maskanining barpo etilishi mahalliy qurilish materiallari bozorini faollashtiradi, keyinchalik esa u yerda tayyorlanadigan taomlar uchun hududdagi agrar tarmoq mahsulotlariga

bo'lgan barqaror talabni shakllantiradi. Binobarin, infratuzilmaning mukammallik darajasi to'g'ridan-to'g'ri sayyohlarning hududda qolish muddatini uzaytirishga, bu esa o'z navbatida ularning bir kunlik o'rtacha xarajatlari hajmini oshishiga olib keladi. Natijada, mahalliy budjetga soliq tushumlari ko'payadi va hududiy iqtisodiyotning o'z-o'zini moliyalashtirish hamda investitsion jozibadorlik imkoniyatlari tubdan kengayadi.

Jizzax viloyatining turistik-rekreatsion salohiyati va infratuzilma tizimining iqtisodiy tahlili. Jizzax viloyati o'zining iqtisodiy-geografik o'rne, rang-barang tabiiy landshaftlari va iqlimiy sharoitlariga ko'ra O'zbekiston Respublikasining turizm ko'rinishi bo'lish uchun barcha ob'ektiv imkoniyatlarga ega. Ayniqsa, Zomin va Baxmal tumanlarining musaffo tog' havosi, shifobaxsh buloqlari va o'ziga xos rekreatsion zaxiralari ekoturizm, tibbiyot-sog'lomlashtirish hamda tog'-chang'i turizmini sanoat darajasiga olib chiqish uchun qulay poydevordir. Shu bilan birga, Forish tumanidagi Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi va uning atrofidagi cho'l zonalari suv turizmi, plyaj turizmi hamda safari-turizmni rivojlantirish uchun tayyor tabiiy platforma hisoblanadi. So'nggi yillarda viloyatga tashrif buyurayotgan xorijiy va mahalliy sayyohlar soni bir necha barobarga ortdi, bu esa hududda turizm xizmatlari eksportining yalpi ko'rsatkichlarini sezilarli darajada yuksalishiga xizmat qildi. Biroq, mavjud iqtisodiy potensial va uning real ko'rsatkichlari o'rtasida hali ham nomutanosiblik ko'zga tashlanmoqda. Viloyatning rekreatsion zonalarda jahon andozalariga mos keladigan yuqori toifadagi mehmonxona brendlarining yetishmasligi, chekka tog'li va cho'l hududlaridagi ichki avtomobil yo'llarining holati yaxshi emasligi, shuningdek, yuqori tezlikdagi mobil internet va raqamli aloqa qamrovining cheklanganligi xizmat ko'rsatish diversifikatsiyasini sekinlashtirmoqda. Ushbu infratuzilmaviy to'siqlar natijasida sayyohlar ko'p hollarda viloyatda faqat qisqa muddatli sayohat bilan cheklanmoqda, bu esa hudud iqtisodiyoti boy berayotgan real daromadlar hajmini ko'rsatadi.

Infratuzilmani rivojlantirish orqali aholi bandligini ta'minlash va daromadlarini oshirish mexanizmlari. Mintaqaviy infratuzilmaning rivojlanishi hududiy mehnat bozori tarkibini ijobiy tomonga o'zgartirish va ishsizlik darajasini kamaytirishda fundamental ijtimoiy-iqtisodiy vosita hisoblanadi. Jizzax viloyatining turizm salohiyati yuqori bo'lgan tumanlarida zamonaviy dam olish maskanlari, kempinglar, etno-qishloqlar va xizmat ko'rsatish ob'ektlarining ishga tushirilishi to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita yangi ish o'rinlarining shakllanishiga zamin yaratadi. To'g'ridan-to'g'ri bandlik mehmonxona, restoran, gid-tarjimonlik va transport tashuvlari sohalarida yuzaga kelsa, bilvosita bandlik qishloq joylarida hunarmandchilik, milliy esdalik sovg'alari ishlab chiqarish, asalarichilik, dorivor giyohlarni qadoqlash hamda ekologik toza oziq-ovqat mahsulotlarini etishtirish hisobiga kengayadi. Ayniqsa, chekka qishloqlarda tashkil etilayotgan oilaviy mehmon uylari aholining o'z-o'zini band qilishi va oilaviy tadbirkorlik sub'ektlarining ko'payishini ta'minlamoqda. Bu jarayon shaharlashish (urbanizatsiya) bosimini kamaytirib, qishloq aholisining migratsion kayfiyatini pasaytiradi hamda ularning barqaror va kafolatlangan real daromad manbalariga ega bo'lishiga olib keladi. Daromadlarning o'sishi esa, o'z navbatida, hududiy chakana savdo aylanmasini oshirib, ichki bozorda investitsion aylanmani va iste'mol talabini kuchaytiradi.

Investitsion muhitni yaxshilash va davlat-xususiy sheriklik munosabatlarining ustuvor yo'nalishlari. Turizm infratuzilmasini tubdan yangilash juda katta hajmdagi kapital qo'yilmalarni talab qiladi, bu esa faqatgina davlat budjeti mablag'lari hisobidan qoplanishi mumkin emas. Shu sababli, Jizzax viloyatida turizm industriyasini barqaror moliyalashtirishda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarini kengaytirish va xususiy investitsiyalarni, jumladan, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy sarmoyalarni jalb qilish iqtisodiy ustuvorlik kasb etadi. Davlat tomonidan investorlarga yer maydonlarini uzoq muddatli ijaraga berish, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlariga ulab berish kafolatlarini taqdim etish hamda soliq va bojxona imtiyozlarini joriy qilish viloyatning investitsion jozibadorligini keskin oshirmoqda. Zomin erkin turistik zonasi va Baxmalning turizm salohiyati yuqori hududlarida klaster usulini joriy etish orqali xususiy sektor yirik loyihalarni, masalan, osma yo'llar, sog'lomlashtirish sanatoriylari va ko'ngilochar markazlarni barpo etishni o'z zimmasiga olmoqda. Aydar-Arnasoy ko'llari atrofida zamonaviy plyaj infratuzilmasi, ekstremal suv sporti turlari va kemping poydevorining xususiy sarmoya evaziga qurilishi hudud iqtisodiyotining tuzilmaviy diversifikatsiyasini chuqurlashtiradi. Bu chora-tadbirlar Jizzax viloyatini an'anaviy ravishda past rentabelli agrar mintaqadan yuqori rentabelli, zamonaviy xizmat ko'rsatish va xalqaro turizm markaziga aylantirish imkonini beradi.

Mintaqaviy turizm mahsulotlarini brendlashtirish va iqtisodiy marketing strategiyalari. Infratuzilma ob'ektlarini barpo etish bilan bir vaqtda xalqaro bozorlarda Jizzax viloyatining o'ziga xos iqtisodiy-turistik brendini yaratish hududga keladigan yuqori to'lov qobiliyatiga ega bo'lgan sayyohlar oqimini barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda viloyatning turistik infratuzilmasi tarkibida zamonaviy marketing va axborot markazlarining ulushi pastligi sababli, mavjud imkoniyatlar tashqi bozorda yetarlicha targ'ib qilinmayapti. Hududiy turizm brendini shakllantirish, masalan, Zominni "O'zbekiston Shveysariyasi", Forishni "Ekologik oazis" sifatida xalqaro maydonga olib chiqish mintaqaga kelayotgan xorijiy valyuta hajmini multiplikativ tarzda oshiradi. Bunga erishish uchun hududdagi transport tugunlarida, vokzal va aeroportlarda interaktiv raqamli ma'lumot kiosklarini o'rnatish, "Smart Jizzakh" yagona turistik platformasini yaratish va xizmatlar narxini shaffoflashtirish talab etiladi. Axborot infratuzilmasining raqamlashtirilishi xorijiy sayyohlarning hududdagi logistik xavfsizligini ta'minlaydi, bu esa bevosita xalqaro reytinglarda viloyatning investitsion va turistik jozibadorlik indeksini yuqori pog'onalariga ko'taradi.

Hududiy ekologik yuklama balansi va infratuzilmaning barqaror rivojlanish tamoyillari. Mintaqada turizm infratuzilmasini jadal kengaytirish jarayoni hududning ekologik sig'imi va tabiiy muvozanati bilan hamohang olib borilishini talab etadi. Zomin va Baxmal tumanlarining ekotizimlari antropogen ta'sirlarga o'ta ta'sirchan bo'lib, infratuzilmaning betartib va nazoratsiz qurilishi tabiiy resurslarning yemirilishiga va o'rmon maydonlarining qisqarishiga olib kelishi mumkin. Iqtisodiy jihatdan barqaror turizmni shakllantirish uchun qurilayotgan barcha ob'ektlarda "yashil texnologiyalar"ni, jumladan, quyosh panellari, energotejamkor tizimlar va oqova suvlarni yopiq siklda tozalash uskunalari majburiy joriy etish zarur. Agar infratuzilma loyihalarida ekologik yuklama to'g'ri hisobga olinmasa, kelajakda tabiatga yetkazilgan zarar tufayli kelib chiqadigan iqtisodiy yo'qotishlar turizmdan

olinadigan sof foyda hajmidan bir necha barobar ortib ketishi xavfi mavjud. Shu sababli, hududiy infratuzilmani rejalashtirishda iqtisodiy samaradorlik va ekologik xavfsizlik balandligini ta'minlovchi me'yoriy-huquqiy cheklovlar hamda maxsus iqtisodiy zonalar rejimini joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, hududiy turizm infratuzilmasini rivojlantirish Jizzax viloyati iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Turizm infratuzilmasining rivojlanishi aholi bandligini oshirish, xizmat ko'rsatish sohasini kengaytirish, investitsiyalarni jalb qilish hamda hududning iqtisodiy salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, Zomin, Baxmal va Aydar-Arnasoy hududlarining turistik imkoniyatlaridan samarali foydalanish mintaqada yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratadi. Shu bilan birga, transport, raqamli aloqa va servis xizmatlari bilan bog'liq mavjud muammolarni bartaraf etish, davlat-xususiy sheriklik asosida infratuzilma loyihalarini kengaytirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash hamda malakali kadrlar tayyorlash turizm sohasining samaradorligini yanada oshiradi. Hududiy turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish orqali viloyatning investitsion jozibadorligi ortadi va iqtisodiy rivojlanishning yangi bosqichi shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pardaev M.Q., Navruz-zoda B.N. Turizm iqtisodiyoti va marketingi. Darslik. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2021. – 280 b.
2. To'xliyev I.S., Qudratov G'.X., Pardaev M.Q. Turizm iqtisodiyoti. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018. – 344 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Jizzax viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari. Statistik to'plam. – Jizzax, 2024. – 120 b.
4. Xamidov O.T. Mintaqaviy turizm bozorini boshqarishda klaster yondashuvi va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari. – Toshkent: Fan, 2022. – 210 b.
5. Sharofiddinov S., Jo'rayev N. Rekreatsion hududlarda "yashil iqtisodiyot" va barqaror turizm infratuzilmasini rivojlantirish modeli. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy jurnali. – 2023. – № 4. – B. 45-56.
6. Alimova M.T. Hududiy turizm bozorining rivojlanish xususiyatlari va tendensiyalari (Jizzax viloyati misolida). Monografiya. – Samarqand: SamISI, 2019. – 162 b.

